

Sveti Jeronim u heraldičkoj simbolici

Mate Božić¹, Stjepan Ćosić²

U radu se analizira podrijetlo i upotreba simbola sv. Jeronima u heraldici. U likovnoj umjetnosti svetome Jeronimu pripisuje se nekoliko atributa. Kao crkveni naučitelj najčešće se prikazuje s knjigama, osobito s Biblijom ili kao pustinjak odjeven u kostrijet. U skladu s heraldičkim redukcijama, likovi lava i kardinalskog šešira postali su glavni Jeronimovi heraldički simboli diljem kršćanstva. Odabir lava nedvosmislen je, a kao Jeronimov simbol u grbu svoga reda prvi su ga upotrijebili španjolski Jeronimiti, odnosno njihov najvažniji vođa i reformator Hernando de Talavera (1428. – 1507.), prvi nadbiskup Granade. Kao svečev heraldički simbol ujedno se pojavljuje i kardinalski šešir. Njegova uporaba i moguća povezanost s Jeronimom može se vidjeti u specifičnom obliku grba Slovinke marke (*Windische Mark*) u ilirskoj heraldici. Za hrvatsku povijest najzanimljiviji je treći heraldički simbol koji susrećemo kod ovog svetog „Dalmatinaca“. Riječ je o mladom mjesecu i zvijezdi, poznatom *leljivu*, koje su – kao i zasluge za stvaranje glagoljice – Hrvati pripisivali svetom Jeronimu. Stoga se *leljiva*, povezana sa svetim Jeronimom kao svecem zaštitnikom Ilirije, koristi isključivo u kontekstu hrvatske heraldičke tradicije.

Ključne riječi: Sveti Jeronim, heraldika, *leljiva*, ilirizam.

Kao crkveni učitelj i priređivač Biblije sveti Jeronim (Sophronius Eusebius Hieronymus, Stridon, oko 345. – Betlehem, 420.) stoljećima uživa golemi ugled u kršćanskome svijetu, kako katoličkom tako i pravoslavnom. Zbog

1 Mate Božić, mag. educ. hist. et phil., Solin, Hrvatska. E-pošta: matefil97@gmail.com.

2 Akademik Stjepan Ćosić, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest, Borongajska cesta 83d, Zagreb. E-pošta: scosic@hrstud.hr.

uvriježenog mišljenja o svečevu dalmatinskom, odnosno „ilirskom“ podrijetlu njegov je kult bio osobito raširen u hrvatskim zemljama i među Hrvatima uopće. U radu ćemo tematizirati nastanak i uporabu svetojeronimskih simbola u europskom grbovništvu, a napose u hrvatskoj heraldici. Prema biografskim motivima, predaji i srednjovjekovnim konfabulacijama već su u gotičkome slikarstvu oblikovani ikonografski obrasci koji ovoga sveca povezuju s više atributa. Kao crkvenoga naučitelja (*doctor maximus*) najčešće ga se prikazuje s knjigama, napose s Biblijom i kardinalskim šešikom ili, pak, kao pustinjaka odjevena u kostrijet u eremitskoj izbi, najčešće u društvu lava.³

Slika 1. Domenico Ghirlandaio, *Sveti Jeronim u radnoj sobi*, 1480.

Slika 2. Bernardino Pinturicchio, *Sveti Jeronim u divljini*, 1475. – 1480.

Semantičkim redukcijama, kao Jeronimovi glavni heraldički simboli u katoličkom svijetu od XV. stoljeća ustalili su se likovi lava i kardinalskog šešira.⁴ Lav i kardinalski šešir u grbu njegovi su izravni simboli. Koliko nam je dosad

3 Saint Jerome: The Iconography, dostupno na: <https://www.christianiconography.info/jerome.html>.

4 Lav se sa sv. Jeronimom povezuje na temelju jedne pobožne legende prema kojoj mu je svetac pustinjak iz šape izvadio trn pa ga lav iz zahvalnosti više nije napuštao. Iako Jeronim nikada nije bio proglašen kardinalom, kardinalski šešir dodijeljen mu je zbog njegove uloge crkvenoga učitelja i prevoditelja Biblije.

poznato, lava u heraldici, u izravnoj vezi sa svetim Jeronimom, među prvima počinju koristiti redovnici Jeronimovci (Jeronimiti) na Iberskom poluotoku. Kao redovnici pustinjaci Jeronimovci su se pojavili u 14. stoljeću u okolici Toleda. Bulom iz godine 1373. papa Grgur XI. njihovu je zajednicu priznao kao zaseban red. Ravnali su se prema regulama svetoga Augustina pridruživši im teološki intelektualizam koji je u pustinjačkome životu njegovao sveti Jeronim prema kojemu su se i prozvali.

Klesani grb Jeronimovaca s lavljim likom nalazi se u jedinom njihovom danas aktivnom samostanu Monasterio de el Parall kod Segovie, a datira iz kraja XV. stoljeća. U isto vrijeme izrađen je i sličan grb Jeronimovaca u Monasterio de la Santa Catalina u kastiljskome gradu Talavera de la Reina. Grbovi su gotovo identični, s lavom u propnju te križem i prelatskim šeširom s resama u nakitu. S obzirom na to da su Jeronimovci utemeljeni u drugoj polovici XIV.

Slika 3. Grb Jeronimita u Monasterio de la santa Maria de el Parall kod Segovie.

Slika 4. Grb Jeronimita u Monasterio de la Santa Catalina u Talavera de la Reina.

stoljeća, a da se njihov grb s lavom javlja tek potkraj XV. stoljeća, opravdano pretpostavljamo da ga je redovnička zajednica preuzela od svoga najznamenitijeg člana Hernanda Talavere (1428. – 1507.) iz mjesta Talavera de la Reina.

Talavera je pristupio Jeronimovcima već kao zaređeni svećenik 1466. stavivši prethodno ugled u teološkim krugovima. U duhovnom i organizacijskom pogledu on je reformirao i obnovio zajednicu Jeronimovaca. Ostvario je impresivnu karijeru kao apostolski namjesnik Salamanke (1483. – 1485.), biskup Ávile (1486. – 1492.), prvi nadbiskup netom osvojene Granade (1492. – 1507.)

Slika 5. Hernand de Talavera (1428.–1507.), nadbiskup Granade.

Slika 6. Nadbiskupski grb Hernanda de Talavere.

te osobni ispovjednik kastiljske kraljice Izabele I. (1475. – 1492.). Njegov dugogodišnji utjecaj na dvoru bio je obilježen intrigama i sukobom s Inkvizicijom koja ga je optuživala za kriptojudaizam.⁵

Možemo zaključiti da su Talaverin biskupski, odnosno nadbiskupski grb s propetim lavom – s trnom u šapi – koji izravno upućuje na sv. Jeronima, njegova subraća pretvorila u grb čitavoga reda koji je u to doba bio na povijesnom vrhuncu.⁶ Zanimljiva je Talaverina prelatska deviza upisana na traci oko grba: „VICIT LEO DE TRIBU IUDAE RADIX DAVID“ (Pobijedio je lav iz plemena Judina, korjenika Davidova). Prema predaji, to je dio egzorcističke molitve koju je sv. Antun, tijekom ispovijedi, preporučio nekoj siromašnoj ženi u đavoljim kušnjama (možda aluzija na kraljicu Izabelu I.). Preko Jeronimovaca i kulta sv. Jeronima lik lava u propnju s kardinalskim šešikom našao je mjesto u više španjolskih, sjevernoameričkih i latinoameričkih municipalnih grbova.

Kao koincidenciju – koja možda to i nije – spominjemo da je papa Siksto V. (1585. – 1590.) pokrovitelj hrvatskih svetojeronimskih ustanova u Rimu, upravo ovaj „Talaverin“ moto sv. Antuna dao

- 5 O Talaveri vidi: Tarcisio de Azcona, „Fray Fernando de Talavera, monje jerónimo (c.1428-1507).“ *Príncipe di Viana* 267 (2017): 37–47. Talavera je bio u žestokom sukobu s inkvizitorima Tomásom de Torquemadom i Diegom Rodríguezom de Lucerom te je, pavši u nemilost, neko vrijeme bio i zatvoren.
- 6 O Talaverinom grbu vidi u: José Fradejas Lebrero, „Las armas de fray Hernando de Talavera. Lengua, variación y contexto: estudios dedicados a Humberto López Morales.“ II, Madrid: Arco Libros, 2003: 985–996.

uklesati u temelje obeliska na Trgu svetoga Petra. Osim toga, Siksto V. je u svo-
me papinskome grbu također imao lava u propnju u čemu možemo prepoznati
privrženost sv. Jeronimu, ali i domovini njegovih predaka.

Slika 7. Grb pape Siksta V. (1585.–1590.) u hrvatskoj crkvi Sv. Jeronima u Rimu.

Svetojeronimskom simbolikom prožeta je i tzv. *ilirska heraldika* začeta potkraj XVI. stoljeća u krugu hrvatske intelektualne elite oko crkve, bratovštine i kaptola sv. Jeronima u Rimu i od moćnih brodovlasničkih rodova iz Slanskoga primorja, predvođenih Ohmućevićima. Riječ je o nizu grbovničkih prerišâ u kojima je likovnim sredstvima izložen politički program protuo-smanske *reconquiste* na jugoistoku Europe. Tvorci *ilirске heraldike* bili su u službi španjolskoga i napuljskoga dvora gdje su već uvriježenom jeronimskom kultu dodali heraldičku dimenziju. Prihvatili su i promovirali lava u propnju kao glavni heraldički simbol sveca koji je, kao zaštitnik imaginarnoga *Ilirskoga carstva*, igrao središnju ulogu u političkoj ideologiji ranonovo-vjekovnoga *ilirizma*.⁷

Upravo zato na prvome listu *Korjenić-Neorićeva grbovnika* iz 1595. nalazimo lik Svetoga Jeronima koji je „Otac, Zarcalo i Svitlost svih ilirskih zemalja“. Ispod slike Sveca njegov je tobožnji grb s lavom u propnju te križem i kardinalskim šeširom u nakitu, gotovo identičan grbu nadbiskupa Talavere i reda španjolskih Jeronimovaca. Taj su grb pripadnici *slanskoga kruga* očito

7 O *ilirskoj heraldici* i političkim nastojanjima Ohmućevića i njihova kruga vidi: Stjepan Ćosić, *Ideologija rodoslovlja. Korjenić-Neorićev grbovnik iz 1595.* Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU i Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2015.

preuzeli iz iberške sredine, no oni su svetojeronimski kult razvili u domovini, ponajviše zaslugom franjevacu iz samostana Sv. Jeronima u Slanome kojega je Dubrovačka Republika utemeljila početkom XV. stoljeća, a koji je dulje od jednog stoljeća bio dio Bosanske vikarije.

Slika 8. Sveti Jeronim i njegov grb na prvom ilustriranom listu Korjenić-Neorićeva grbovnika iz 1595.

Slika 9. Grb Korjenić-Neorić-Jerinića u njihovom grbovniku iz 1595.

Tako i sami vlasnici našega prvog armorijala, Korjenić-Neorići iz Slanoga, čije se prezime u drugoj polovici XVI. stoljeća stabiliziralo u obliku Jerinić (!), homonimijski stavljaju Jeronimova lava na grb svoga roda na listu 77.

Istaknuto mjesto sv. Jeronima u *ilirskoj heraldici* vidi se i u genealogijama Korjenić-Neorić-Jerinića i Ohmućevića-Grgurića s početka XVII. stoljeća. U vrhu obaju rodoslovlja likovi su Čudotvorne Gospe Olovske; s lijeve strane je sveti Jeronim (*Gloria singularis nationis Illyricae*) i zaštitnici rodova sv. Kuzma i Damjan (sv. Vračići) kod Ohmućevića te sv. Luka kod Korjenić-Neorić-Jerinića.

Iako je Jeronimov lik na potonjem rodoslovlju izrezan, prema njegovu tobožnjem grbu znamo da se upravo tu nalazio, kao što grb roda označava sveca zaštitnika. Rodočelnik Korjenić-Neorić-Jerinića sa štitom i grbom roda (lav u propnju) sjedi u pejzažu Slanske uvale sa samostanom Sv. Jeronima (S. Geronimo) u pozadini.

Slika 10. Segmenti rodoslovlja Ohmučevića i Korjenić-Neorić-Jerinića s početka XVII. stoljeća.

Slika 11. Segment rodoslovlja Korjenić-Neorić-Jerinića s grbom roda i prikazom samostana Sv. Jeronima.

U hrvatskoj je povijesti znamenit još jedan stari heraldički lik koji se od XVI. stoljeća veže uz svetog „Dalmatinca“. Riječ je o mladome mjesecu i zvijezdi, poznatim *leljivima* (prozvanima prema poljskom uzoru tek sredinom XIX. stoljeća, zahvaljujući Ljudevitu Gaju). Taj lik su, poput stvaranja glagoljice, Hrvati pripisivali sv. Jeronimu. Naime, mladi mjesec i zvijezdu povezano sa svetim Jeronimom kao zaštitnikom *Ilirika/Ilirije*, nalazimo isključivo u hrvatskoj heraldičkoj tradiciji. Humanističkom učenošću prožet *ilirizam* bio je prva predmoderna integracijska ideologija u hrvatskim zemljama. Njegova se geneza u drugoj polovici XVI. stoljeća može pratiti u već spomenutom krugu hrvatskih intelektualaca i klerika okupljenih oko svetojeronimskih ustanova u Rimu i s njim povezanom skupinom Dubrovčana, slanskih franjevac i pripadnika brodovlasničkih rodova iz Dubrovačkoga primorja nastanjenih u Španjolskoj i na Apeninima, osobito u Napulju i Pisi.

Jedno od žarišta *ilirske* ideologije i simbolike bila je crkva Sv. Jeronima s bratovštinom i gostinjcem u Rimu, osobito nakon što je papa Siksto V. 1589. uz crkvu utemeljio i kaptol. Bratovština je bila najvažnija ustanova hrvatske dijas-pore, a pod njenim su okriljem u središtu kršćanskoga svijeta djelovali brojni hrvatski intelektualci.⁸

Heraldika je bila nezaobilazna sastavnica identiteta Bratovštine. Tako je Šibenčanin Natale Bonifacio (Božo Bonifačić) oko 1584. u bakropisu otisnuo list koji je za svoje članove i hrvatske hodočasnike u Rimu naručila bratovština sv. Jeronima. Uz lik Sveca, oko kojega teče natpis „Societas Sancti Hieronymi Nationis Illyricorum Almae Urbis“, u kutovima letka smješteni su zemaljski grbovi Dalmacije (tri okrunjene leopardove glave), Hrvatske (šahirana polja 4x5) i „Slovinja“ (tri lovačka psa u trku) te grb Bosne na kojemu je ruka sa sabljom, a iznad nje se, kao *novum*, pojavljuju polumjesec i zvijezda, elementi nastajućeg znamenja *Ilirije*. Tim se grbovima željelo zorno označiti zemlje koje, u kontekstu kasnijeg spora oko prava u rimskim svetojeronimskim institucijama (*Illyrici ex Dalmatia, Croatia, Bosnia et Slavonia slavonica tamen lingua loquentes*), treba smatrati „ilirskima“.⁹

8 O povijesti i djelovanju Svetojeronimskih institucija u Rimu vidi: Luka Jelić, „Hrvatski Zavod u Rimu.“ *Vjestnik Kr. Hrv.-slav.-dalm. Zemaljskog arkiva* 4/1 (1902): 1-55; Juraj Magjerec, *Hrvatski zavod Sv. Jeronima u Rimu*. Rim, 1953.

9 Klerici iz Kranjske potaknuli su spor o pravu na članstvo i upravljanje svetojeronimskim institucijama, a završio je presudom Svete Rote 1655. prema kojoj se pod *ilirskim* zemljama podrazumijevaju Dalmacija, Hrvatska, Slavonija i Bosna, a isključuju se Koruška, Štajerska i Kranjska. Ranomodernim *ilirizmom* hrvatska je intelektualna elita željela uspostaviti granice vlastite protonacionalne zajednice pod ilirskim imenom.

Slika 12. Sveti Jeronim i grbovi hrvatskih zemalja na Bonificijevom letku iz 1584. Najstariji poznati prikaz mladoga mjeseca i zvijezde u *ilirskoj heraldici*.

Slika 13. *Leljiva* u sklopu grba Bosne na nadgrobnoj ploči Katarine Kosače 1590.

Mlađak i zvijezdu u paru, kao dio bosanskoga grba, osim na letku rimskoga Zavoda sv. Jeronima iz 1584., nalazimo i na nadgrobnoj ploči Katarine Kotromanić Kosača, koja je iznova izrađena oko 1590. u rimskoj crkvi *Aracoeli*. U obama potonjim slučajevima mladi mjesec i zvijezda pojavljuju se na štitu kao dodaci glavnome heraldičkom liku, ruci sa sabljom, u sklopu tada već poznatog bosanskog grba habsburškog postanja. Štit s polumjesecom i zvijezdom, uklopljen u apokrifni grb Bosanskog kraljevstva, pojavljuje se i u djelu *Il Regno de gli Slavi* Dubrovčanina Mavra Orbinija, koje je tiskano u Pesaru 1601. godine.

Slika 14. Apokrifni grb Bosne s *leljivima* u djelu Mavra Orbinija *Kraljevstvo Slavena* iz 1601.

Istodobno s Bonifacijevom grafikom oko 1585. nastaje i svojevrsni politički kriptogram koji se dugo čuvao u franjevačkome samostanu u Kraljevoj Sutjesci. *Sutješko rodoslovlje* kao jedan od početnih elemenata u razvoju *ilirske heraldike* nastalo je prema ideji slanskoga brodovlasnika u španjolskoj službi Petra Ohmućevića. Tu se još uvijek traže prikladni simboli, a očituju se i kolebanja u definiranju „ilirskoga“ u odnosu na „slovinsko“. Izvan složenoga grba ucrtan je grb „štit Ilira starih Bošnjana“, a na crvenome mladi mjesec. Radi se o predlošku budućega grba Ilirije s polumjesecom i zvijezdom, koji će Ohmućevićev politički krug inaugurirati 1595. u sklopu ambicioznog simboličkoga programa izraženog u *Korjenic-Neorićevu grbovniku*. Taj dio pergamene znatno je oštećen pa ostaje nejasno je li na tom grbu bila i zvijezda.

Slika 15. Sutješko rodoslovlje Petra Ohmućevića iz 1585.

Konačno, likovi mlađaka i osmerokrake zvijezde na crvenom štitu u svojstvu grba izričito pripisana „Iliriji“ prvi put samostalno se pojavljuju u *Korjenić-Neorićevu grbovniku*, najstarijem armorijalu hrvatske provenijencije iz 1595. godine. Isti znamen Ilirije u grbovniku uočavamo i na križištu zapornica apokrifnoga grba Bosanskoga kraljevstva kao i na zastavi u rukama sv. Grgura, „oca bosanske zemlje“, te samostalno na crvenom gonfalonu u rukama sv. Jeronima, koji je označen kao „otac, zarcalo i svitlost svih ilirskih zemalja“.

Do pojave ovoga grbovnika nije poznat nijedan prikaz potpunoga grba Ilirije s mlađakom i zvijezdom pa je njegov nastanak logično tražiti u političkim, ideološkim i simboličkim nastojanjima njegovih tvoraca. Dakle, grb Ilirije s likovima mladoga mjeseca i zvijezde u nekoliko izvora s kraja XVI. stoljeća, kao i povezivanje tih simbola sa zaštitnikom Ilirika/Ilirije, svetim Jeronimom, treba tumačiti kao heraldičku sastavnicu ranonovovjekovnoga *ilirizma*. Drugim riječima, taj grb nastao je u sklopu protuosmanskih, prozelitskih i obnoviteljskih planova njegovih kreatora koji su svoje podrijetlo i baštinu prepoznavali u srednjovjekovnome Bosanskome kraljevstvu kao „srcu“ imaginarne Ilirije.

Najzad, postavlja se pitanje odakle potječu i što u grbu Ilirije s kraja XVI. stoljeća, simboliziraju stari i rašireni likovi mladog mjeseca i zvijezde? Lunarno-stelarni par u različitim stilizacijama spada među arhetipske simbole koji u

Slika 16a. Grb Ilirije.

Slika 16b. Apokrifni grb Bosne s leljivima.

Slika 16c. Zastava sv. Jeronima s mladim mjesecom i zvijezdom. (Korjenić-Neorićev grbovnik iz 1595.)

Slika 17a. Gospa Olovska s mjesecom i zvijezdom u Korjenić-Neorićevu grbovniku.

svim epohama, kulturama i religijskim sustavima imaju široki raspon značenja. Zbog opće rasprostranjenosti i uporabe nebeskih likova u literaturi, došlo je do niza pogrešnih tumačenja njihova podrijetla u grbu Ilirije.

U slučaju grba Ilirije, ti su simboli nastali reduciranjem znamenja Gospe Olovske koja se u *ilirskoj heraldici* redovito prikazivala s mladakom i zvijezdom, odnosno atributima Žene iz Apokalipse. Uzor za oblikovanje ovakvog heraldičko-političkoga ideologema vjerojatno je bilo staro i rasprostranjeno štovanje Bogorodice s djetetom Isusom, kao zaštitnice Ugarske (Patrona Hungariae, Magyarok Nagyszonyja). Olovsko je marijansko svetište od srednjega vijeka bilo najvažnije hodočasničko mjesto pa je do prijenosa izvorno mađarskih konotacija Bogorodice i preuzimanja atributa Žene iz Otkrivenja kao simbola Bosne, odnosno Ilirije u cjelini, vjerojatno došlo u krugu bosanskih franjevac koji su djelovali u Panoniji pod osmanskom vlašću. U procesu kulturne razmjene na području znatno proširene provincije Bosne Srebrene uslijedila je sinkretizacija marijanske simbolike, odnosno spajanje panonsko-ugarske tradicije zaštitničkoga štovanja Bogorodice sa snažnim domaćim kultom Gospe Olovske.

Dva i pol stoljeća kasnije, polazeći od pogrešnih premisa o njihovu autohtonom („ilirskom“) podrijetlu, simboliku takozvanih *leljiva* reaktivirao je Ljudevit Gaj, vođa modernoga Ilirskog pokreta. Krajem XX. stoljeća, pod pogrešnim

vidom „najstarijega hrvatskoga grba“, elementi grba Ilirije odnosno ilirskog heraldičkog znamenja (mlačak i zvijezda) našli su se i na suvremenom grbu i zastavi Republike Hrvatske.¹⁰

Iako se u do sada spomenutim izvorima nigdje izrijekom ne dovodi u vezu sa svetim Jeronimom, kao *appendix* ovoj temi valja spomenuti i stari grb Slovinske marke (*Windische Mark*), povijesnoga dijela jugoistočne Kranjske.¹¹ Taj grb

Slika 17b. Gospa Olovska u rodoslovlju Ohmućevića.

u novovjekovnoj formi u štitu ima šešir *kardinalskog* oblika, a kao heraldički znamen pojavljuje se u *Sutješkom rodoslovlju* opisan kao grb „kraljevine Slovinske“. Međutim, nešto kasnije, u složenom grbu ilirskih zemalja *Korjenić-Neorićeva grbovnika* zamijenjen je imaginarnim grbom „Slovinja“ s trima psima u trku koji se pojavljuje kao neslužbeni grb zapadnopanonskih hrvatskih krajeva (između rijeka Kupe, Drave i Sutle) u nizu europskih grbovnika još od početka 15. stoljeća.¹² Moguće je iznijeti nekoliko hipoteza o podrijetlu „slovinškog“ grba sa šeširo¹³ i o njegovu pojavljivanju u okviru

10 O nastanku grba Ilirije/ilirskoga grba i njegovim mijenama tijekom XIX. i XX. stoljeća te o različitim tumačenjima njegova podrijetla vidi: Mate Božić i Stjepan Ćosić, *Hrvatski grbovi. Geneza, simbolika, povijest*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, FF press, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2021: 139–155.

11 Područje stare Slovinske marke (*Windische Mark*) obuhvaća krajeve od današnje hrvatsko-slovenske granice koji se nalaze između Krškog i Broda na Kupi (uključujući Novo Mesto, Metliku i Črnomelj), a potom se pružaju u smjeru sjeverozapada do Laškog i izvora rijeke Krke (Trebnja Gorica). Jugoistočni dio te povijesne pokrajine naziva se „Bela krajina“. Sve do XII. st. taj dio Slovinske marke pripadao je hrvatskoj državi, odnosno potpadao je pod crkvenu vlast Zagrebačke biskupije. Međutim, od druge polovice XII. stoljeća Bela krajina bila je priključena Kranjskoj i Akvilejskomu patrijarhatu, a u XIX. st. ušla je u sastav habsburških nasljednih zemalja. Bela krajina potom je stradala u čestim provalama Osmanlija, tijekom kojih je i sastav stanovništva značajno izmijenjen, budući da su je naseljavali i mnogi bjegunci iz jugoistočnih krajeva, osobito uskoci. Jedan manji dio nekadašnje Slovinske marke – Žumberak –1881. je priključen Hrvatskoj.

12 Više o nastanku grba „Slovinja“ s trima lovačkim psima, njegovoj simbolici i višestoljetnoj uporabi vidi u: M. Božić i S. Ćosić, *Hrvatski grbovi. Geneza, simbolika, povijest*: 51–53.

13 Grb Slovinske marke na kojem se ističe šešir u različitim oblicima u svojstvu zemaljskoga grba po prvi put zabilježen je na pečatima Rudolfa IV. Habsburškog (iz 1339. i oko 1363.).

ilirske heraldike.¹⁴ U traganju za heraldičkim simbolima koji će potkrijepiti njihove političke planove, tvorci *Sutješkoga rodoslovlja* vjerojatno su posegnuli za ovim grbom zbog njegove tada aktualne *slavonske* odrednice, a možda i zbog onovremene uporabe šesira upravo *kardinalskog* oblika koji upućuje na sv. Jeronima kao zaštitnika Ilirije. Vjerojatno je nagli nestanak toga grba iz korpusa *ilirskoga* znamenja bio povezan sa sukobom u bratovštini i kaptolu oko definiranja granica Ilirika tijekom XVII. stoljeća, odnosno isključivanja prava Kranjaca na svetojeronimske ustanove. S druge strane, nekadašnje područje *Windische Mark* (tj. jugoistočne Kranjske) bilo je tijekom ranonovovjekovlja (a djelomično je i danas)¹⁵ jednim dijelom nastanjeno hrvatskim

Međutim, turnirski šesir iznad kacige u nakitu grba uočava se već na pečatu Rudolfovog prethodnika (u svojstvu vojvode Koruške) Henrika VI. iz koruške loze roda Meinhardovaca, koji datira iz 1303. godine. Moguće je kako je zemaljski grb (sa izvorno turnirskim šesiirom) osmišljen i korišten u heraldici Habsburgovaca tijekom prve polovice i sredine XIV. st. upravo kako bi se pretenzijski istaknulo pravo na teritorije (među ostalim i Slovinske marke) koji tada faktički još nisu bili pod njihovom vlašću. Zanimljivo je kako na slično heraldičko znamenje (s crvenim šesiirom na srebrnom štitu) nailazimo već u slučaju jednog neidentificiranog grba iz *Ciriškog grbovnika* (nastalog oko 1340.), dok istovjetni grb Konrad von Mure u svom opisnom grbovniku *Clieparius Teutonicorum* iz 1264. pripisuje „kralju Rutena”: „Pileus in niveo clipeo rubet estque Rutheni Regis, gens cuius procul est a littore Reni“.

- 14 Znamenje Slovinske marke (*Windische Mark*) u izvornom obliku (s crnim turnirskim šesiirom na zlatnom ili srebrnom polju) zabilježeno je u cijelom nizu armorijala nastalih tijekom XV. i XVI. stoljeća (poput Bergshammar, Equestre de la Toison d'Or Lyncenich, grbovnik Hansa Ingerama, Donaueschinger, Miltenberger, Stuttgarter, grbovnik Jörga Rugena, grbovnik Virgila Solisa itd.), međutim u *Sutješkom rodoslovlju* u tom je znamenju, koje je pritom atribuirano „kraljevini Slovinskoj“, šesir iz forme crnog *Eisenhuta* preoblikovan u crveni „kardinalski“ šesir, možda kao obilježje sv. Jeronima. Gotovo istovjetna inačica izvornog grba Slavinske marke (sa zlatnim umjesto srebrnog polja) zabilježena je i nešto ranije u grbovniku *Universeel wapenboek* koji je nastao 1558. godine, također sa „slavonskom“ atribucijom. S druge strane, u istom grbovniku nalazi se i izvorni grb *Windische Mark* (jugoistočni dio Kranjske) u uvriježenoj formi, kao i u modificiranoj verziji s „kardinalskim“ oblikom turnirskog šesira. Raniju, prijelaznu formu između tzv. *Eisenhuta* i „kardinalskog“ oblika nalazimo u *Cosmographiji* Sebastiana Münstera iz 1544. gdje je taj znamen pripisan „Slavoniji“. Također, na nekoliko slučajeva pripisivanja toga grba „Slavoniji“ (*Sclavunie*) nailazimo i u prerisu francuskog grbovnika *Armorial dit du héraut Charolais* iz 1658., koji prema nekim primjerima izražava odraz značajki *ilirske heraldike*. Tako je, među ostalim, osobito zanimljiv nekolorirani grb s raskoljenim štitom na kojem su, na heraldički lijevoj strani tri okrunjene leopardove glave razjapljenih čeljusti, a na desnoj znamenje sa (okrunjenim) šesiirom. Grb je izričito pripisan Stjepanu sinu kralja Karla Anžuvinskog i „vojvodi Slavonije i Dalmacije“. O tome vidi u: M. Božić i S. Čosić, *Hrvatski grbovi. Geneza, simbolika, povijest*: 30.
- 15 Jedan manji dio nekadašnje Slovinske marke – Žumberak – 1881. inkorporiran je u sastav Hrvatske. O oblikovanju današnje hrvatsko-slovenske granice na području Žumberka i nekadašnje Slovinske marke (tj. jugoistočne Kranjske) vidi: Helena Ilona Bognar i Andrija Bognar, „Povijesni razvoj i političko-geografska obilježja granice i pograničja Republike Hrvatske s Republikom Slovenijom na Žumberku i Kupsko-čabranskoj dolini.“ *Geoadria* 15/1 (2010): 187–224.

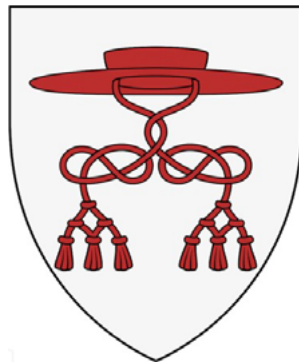
stanovništvom.¹⁶ S druge strane i Kranjci se spominju među osnivačima Sve-tojeronimske bratovštine pa je i to moglo utjecati da u „slovinskom“ grbu slavonske atribucije sa šeširom *kardinalskog* oblika bude prepoznata simbo-lika sv. Jeronima.

Slika 18a. Grb Windische Mark iz grbovnika: *Bergshammar* (1440-ih).

Slika 18b. *Grand Armorial équestre de la Toison d'or* (1429. – 1461.).

Slika 18c. Suvremena rekonstrukcija grba „kraljevine Slovinske“ u Sutješkom rodoslovlju iz 1585.

Na temelju analize brojnih heraldičkih primjera, možemo zaključiti da je svetojeronimski kult razvijen u XVI. stoljeću, osim svojih političkih, kulturnih i identitetskih sadržaja imao i važne, dosad manje poznate i slabo osviještene heraldičke i simboličke komponente koje su do danas ostale prisutne u hrvatskoj tradiciji.

16 Tako primjerice Valvasor u svom djelu *Slava Vojvodine Kranjske* (Die Ehre des Herzogthums Crain, 1689.) navodi kako stanovnici Bele krajine oko Krupe i Vinice govore „hrvatski“ (*Croatisch*) i oblače se na hrvatski način, dok su oko Črnomelja nošnja i jezik „pohrvaćeni“ (*Der Einwohner Tracht und Zunge krabatisiert*). Nadalje, isti autor za stanovništvo Metlike navodi: „obučeni su na hrvatski način i svoj govor ovijaju hrvatskim riječima, jer njihov je jezik hrvatski“. Također, prema Valvasoru stanovništvo Žumberka govori hrvatskom jeziku prilično srodan jezik, a njihova je nošnja gotova jednaka hrvatskoj, dok je vjera različita. O tome vidi u: Boris Golec, *Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća: tragom hrvatskog lingvonima i etnonima u Beloj krajini, Kostelu, Prekomurju i Prlekiji*. Samobor: Meridijani, 2018: 20–21.

Saint Jerome in Heraldic Symbolism

Summary

The paper discusses the origins and use of St. Jerome's symbols in heraldry. Several attributes are ascribed to St. Jerome in the visual arts. As a church teacher he is most often portrayed alongside books, especially with the Bible or as a hermit dressed in sackcloth. In keeping with heraldic reductions, the figures of the lion and the cardinal's hat have become established as Jerome's main heraldic symbols throughout Christendom. The choice of the lion is unequivocal, and it was first used as Jerome's symbol in the coat of arms of his order by the Spanish Hieronymites, that is their most important leader and reformer Hernando de Talavera (1428-1507), the first Archbishop of Granada. At the same time, the cardinal's hat appears as the Saint's heraldic symbol. Its use and possible connection with Jerome can be seen in the modern form of the coat of arms of the Slovinska Marka (Windische Mark) in Illyrian heraldry. For Croatian history, the most interesting is the third heraldic figure that we encounter with this holy „Dalmatian“. It is new moon and the star, the famous *leljiva*, which – as with the merits for the creation of the Glagolitic alphabet - were also attributed to St. Jerome by the Croats. Therefore, *leljiva*, associated with St. Jerome as the patron saint of Illyria, is used exclusively in the context of the Croatian heraldic tradition.

Illyrianism, imbued with humanistic scholarship, was the first pre-modern ideology of national integration among the Croats. Its development in the second half of the 16th century can be traced to the circle of Croatian intellectuals and clerics gathered around St. Jerome's institutions in Rome and a related group of shipowning families from the Dubrovnik littoral, led by the Ohmućević family. The appearance of the coat of arms of Illyria with the figures of the new moon and star in several sources from the end of the 16th century, and the connection of that coat of arms with the patron saint of Illyricum/Illyria - St. Jerome - should be interpreted as a heraldic component of early modern Illyrianism. As part of the anti-Ottoman, proselytizing and restoration plans of the emissaries of Illyrianism, who sought their origins in the medieval Bosnian kingdom, as the heart of Illyria, the coat of arms was created as a reduction of the sign of Our Lady of Olovo, which in Illyrian heraldry was regularly depicted with a new moon and a star as attributes of the Woman of the Apocalypse.

Starting from the mistaken premise about the autochthonous Illyrian origin of the new moon and star, their symbolic use was revived in the 19th century by Ljudevit Gaj, the leader of the modern Illyrian movement. At the end of the 20th century, under the wrong aspect of the „oldest Croatian coat of arms“, elements of the Illyrian heraldic symbol (new moon and star) appeared on the modern coat of arms and flag of the Republic of Croatia.

Keywords: Saint Jerome, heraldry, *Lejiv*, Illyrianism.